

N:o 194.

Af herr **A. Hedin**, om *skrifvelse till Kongl. Maj:t angående anställande af kvinnor vid yrkesinspektionen.*

Den ökade användningen, inom den industriella produktionen, af kvinnors och barns arbetskraft betecknas allmänt såsom ett i arbetsförhållanden utveckling under det sistförflutna århundradet väsentligt, karakteriserande faktum. Hvad särskildt vidkommer kvinnornas fabriksarbete, så lemna en jemförelse mellan siffrorna från officiella undersökningar vid olika tidpunkter — i Frankrike, Tyskland, Förenta staterna med flere länder — ej något tvifvel qvar derom, att i hela arbetaremassan *qvinnornas procenttal ökas* »öfverallt der det råder en kraftig rörelse i den industriella verksamheten» (jemför sammanställningarna i en för två månader sedan offentliggjord afhandling: *Henri Dagan: La femme ouvrière*). Om orsakerna äro meningarna, så vidt jag kunnat finna, ej mycket delade. Man är ense om att det är maskinerna, som väsentligen möjliggjort denna sakernas gång. Ett yttrande i redogörelsen för den österrikiska undersökningen om kvinnoarbetet år 1896 torde återgifva den allmänna meningen: »Många skäl, heter det, samverka till att gynna denna ombildning och göra den allmän, äfven oberoende af *den lägre aflöningsberäkningen, som emellertid spelar den afgörande rolen*. Konkurrensens kraf göra för öfrigt mycket vanskligen en rörelse i motsatt riktning, hvarmed en eller annan arbetsgifvare kunde vilja i filantropiskt syfte göra enstaka försök».

Huruvida i sammansättningen af Sveriges industriarbetarebefolkning proportionen mellan könen befinner sig i samma rörelse, är ej genom vår näringsstatistik ådagalagdt för någon längre tid. Sedan Gustaf III omintetgjort det under frihetstidens senare del på ett lofvande sätt började företaget att samla och ordna uppgifter om näringslivet (att ej tala om de vida äldre åtgärderna för en bergshandteringsstatistik), upptogs först efter 30 års afbrott den tanken genom Kongl. Maj:ts kommers- och bergskollegierna år 1803 meddelade föreskrifter. Äfven med ett ej mycket stort framsteg för hvarje femår af de slutligen sammanslagna kollegiernas statistiska verksamhet under det följande trefjerdedels seklet till verkets ombildning, skulle Sverige nu kunna ega en historisk industristatistik af betydande värde. Men dess värre åstadkom det gamla kollegiet en statistik, ej blott alldeles oduglig, utan ett otvifvelaktigt aldrig i sitt slag ens approximeradt mönster af den mest befängda löjlighet, hvarförutom detta tryckta skrappapper var oerhördt dyrt*). Efter det numera kollegiets statistiska arbete kommit under sakkunnig ledning, skall man snart få den anförda, viktiga frågan besvarad i hvad angår ställningen under ett antal år före och efter sekelskiftet. Man misstager sig väl ej, om man på grund af hvad den omedelbara iakttagelsen synes gifva vid handen förmodar, att sakernas gång här är densamma som i de stora industriländerna.

I alla händelser är i vårt land qvinnoarbetets delaktighet i den nutida industriella verksamheten så betydande, att det måste erkännas, att den offentliga inspektionen ej kan undvara qvinliga ledamöter. Kommersekollegiets berättelse om fabriker och handtverk år 1900 upptager 265,479 manliga och qvinliga fabriksarbetare, hvaraf 216,485 manliga och 48,994 qvinliga. Till belysning af fördelningen efter ålder och kön på de 12 fabriksgrupperna meddelar berättelsen nedanstående procentiska sammanställning, hvaraf bland annat synes, att 81.54 proc. voro af mankön och 18.46 proc. voro af qvinkön, samt med hänsyn till fördelningen efter ålder 85.36 proc. voro öfver och 14.64 proc. under 18 år. Qvinlig arbetskraft användes mest inom textilindustrien (2 gruppen), der qvinnornas antal uppgick ända till 67.27 proc. af hela arbetarenumerären, minst åter inom maskinindustrien (11 gruppen), der deras antal endast belöpte sig till 1.68

*) Se den på undertecknads begäran af den ansedde statistikern John Hellstenius för Aftonbladet författade, sedermera i bokform utgifna granskningen af *Kommersekollegii statistiska verksamhet för år 1873.*

proc. De minderåriges antal var störst inom 12 gruppen, omfattande boktryckerier m. fl. anläggningar, minst åter inom närings- och njutningsämnesindustrien (1 gruppen).

Arbetarnes procentiska fördelning efter ålder och kön inom olika fabriksgrupper.

	Män			Qvinnor			Minderåriga.
	öfver 18 år	under 18 år	Summa	öfver 18 år	under 18 år	Summa	
Fabriker för framställande af:	i procent						
1. Närings- och njutningsämnen.....	71.74	4.42	76.16	20.36	3.48	23.84	7.90
2. Spånadsämnen	25.96	6.77	32.73	54.27	13.00	67.27	19.77
3. Varor af hudar, skinn och hår...	63.13	8.38	71.51	23.88	4.61	28.49	12.99
4. Oljor, tjära, gummi m. m.	52.51	9.24	61.75	31.06	7.19	38.25	16.43
5. Trävaror.....	78.10	15.36	93.46	4.32	2.22	6.54	17.58
6. Papper och pappersarbeten.....	60.85	8.49	69.34	21.04	9.62	30.66	18.11
7. Varor af diverse växtämnen	48.08	11.09	59.17	31.81	9.02	40.83	20.11
8. Varor af sten, lera m. m.	85.24	9.55	94.79	3.65	1.56	5.21	11.11
9. Kemiska preparat.....	74.17	6.47	80.64	16.30	3.06	19.36	9.53
10. Metallarbeten	76.76	15.64	92.40	5.81	1.79	7.60	17.43
11. Fartyg, vagnar, maskiner	89.55	8.77	98.32	1.44	0.24	1.68	9.01
12. Arbeten af grafisk industri m. m.	61.67	19.40	81.07	13.82	5.11	18.93	24.51
Samtliga grupper	70.83	10.71	81.54	14.53	3.93	18.46	14.64

Samma berättelse upplyser, att af handtverksindustriens personal samma år — handtverkare 44,517, arbetare 42,805 — 81,831 eller 93,7 proc. voro af mankön och 5,491 eller 6,3 proc. af qvinkön. Fördelningen efter kön inom olika yrkesgrupper meddelas också (sid. XX).

Hvad angår *verkningarna* af denna rörelse, kan man väl stundom märka en viss osäkerhet, någon motsägelse hos bedömarne; dock torde detta vara sällsynta undantag från regeln, som är farhåga för en upplösande verkan på familjen, för osedliga inflytelser och — såsom dessas vare sig förberedelse eller följd — råhet i tal och beteende hos dem, som äro eller skola blifva mödrar och uppfostrarinnor. Då maskinernas afgörande inflytelse på ökningen af de qvinliga arbetskrafterna alltjemt framhålls — det heter dock i den officiella österrikiska undersökningen 1896: »Många saker, som

för 15, 20 år sedan tillverkades af män, tillverkas nu af qvinnor, vare sig som följd af användningen af maskiner, i det de göra tillverkningen lättare, eller *ännu oftare, utan att något sådant motiv förekommer*» — får en iakttagelse, som efter egen åskådning omförmäles och betonas i en här nedan omtalad, särdeles märklig skrift af en tysk dam, en betydelse af så mycket större omfattning, ju mera betydande användningen af maskiner och ju större antalet vid dem använda qvinnor i en fabrik äro. Hon säger — med anledning af hvad hon såg och hörde under de månader hon förklädd arbetade i fabriker, fyra i stad, en på landet — att »ju gröfre och tyngre arbetet var, dess råare voro också människorna. Alla de flickor, med hvilka jag arbetade i handsk- och strumpfabriker, voro i sitt beteende som i klädsel grundolika dem, som förrättade maskinarbete. Kronan på förkroppsligandet af all sedlig råhet fann jag hos arbeterskorna i spinnerier; så otroliga ting som jag der uppleft och hört, hade jag dittills ej hållit för möjliga».

Erkännandet af den qvinliga inspektionens oumbärlighet med hänsyn till de qvinliga arbetarna och den minderåriga personalen, äfven hvad angår de yngsta årsklasserna af mankön, har mer och mer trängt sig fram i de flesta länder, flerstädes ganska snabbt. Det stegrade intresse, hvarmed Riksdagen omfattat fabriksinspektionen, tillåter att tro, att Riksdagen ej skall tveka att gå en allt allmänna önskan till mötes beträffande en åtgärd i den antydda riktningen, om en officiel undersökning af frågan — det enda, som nu ifrågasättes — skulle ådagalägga, att vårt lands utomordentliga industriella utveckling påkallar, att andra, så väl mindre som större länders föredömen i detta hänseende ofördröjligen tagas till efterföljd.

Det allmänna skälet för fabriksinspektionens behof af qvinliga granskare, der personalen ej består blott af män, kan uttryckas så, att många förhållanden, som borde vara föremål för inspektörens uppmärksamhet, lika naturligt undandraga sig den, som de skulle sjelffallet blifva föremål för inspektrisens, och att andra äro af beskaffenhet att af en qvinlig arbetarepersonal näppeligen kunna påpekas för, anförtros åt den förre, medan de utan tvekan skulle af arbeterskan meddelas åt en granskare af hennes eget kön. Derjemte skulle man lära känna de qvinliga arbetarnas mening om lagstiftarens förfoganden, som kunna förfela sitt välmenande syfte, emedan lagstiftaren af gammal fördom och vana aldrig finner sig behöfva förvissa sig om sin qvinliga klientels åsigt eller ej rätt fattar dess mening och

önskan, emedan sjelfva de faktiska förhållanden, hvori lagen kommer att ingripa, ej äro rätt bedömda: männen deremot förstå nog att göra bekant hvad de önska, medan qvinnorna tåga. Härutinnan skulle inspektisen blifva den behöfliga mellanhanden.

Den ofvan åberopade franske författaren Henri Dagan erkänner oförbehållsamt, att franska lagens af den 2 november 1892 bestämmelser angående nattarbetet med eller utan vederbörligt bemyndigande blott allt för ofta stanna på papperet. Och det är ej därför, att han *ville* se sakerna i den dagern, som de te sig så för honom. Liknande anmärkningar finner jag i en skrift, hvars författarinnor länge sysselsatt sig med hithörande förhållanden (*The condition of working women and the factory acts. By Jessie Boucherett and Helen Blackburn, 1896*): »Om arbetande qvinnor hade blifvit mera tagna till råds — heter det i ett kapitel om qvinnor som inspektörer — skulle lagen ha blifvit annorlunda än den är. Allt hvad gagneligt den verkat skulle den hafva åstadkommit, men hvad olägenhet den haft med sig skulle hafva uteblifvit.»

Paul Göhres föredöme att såsom arbetare förvärfva den personliga erfarenhet, han skildrat i den bekanta skriften »Tre månader fabriksarbetare och handtverkslärling», ingaf en tysk dam den föresatsen att på samma väg vinna tillförlitlig kännedom om fabriksarbeterskornas belägenhet. »Jag har», säger hon, »använt hvarje ögonblick af arbetstiden på arbetet, jag har afton efter afton, söndag efter söndag varit tillsammans med mina arbetskamrater, har med dem besökt nästan alla förlusteställen och danslokaler.» Hon bekänner, huru svårt det blef henne att hålla ut, så väl i följd af öfveransträngning, särdeles vid maskinarbetet, som i följd af de förut berörda förhållanden, dem hon, för att ej väcka misstankar, måste bemöda sig att med låtsad ligkiltighet uthärda. På detta sätt uppstod emellertid en skrift (*3 1/2 Monate Fabrik-Arbeiterin. Eine praktische Studie von Frau D:r Minna Wettstein-Adelt. Dritte Auflage. Berlin 1893*), som förfäktar den qvinliga inspektionens oumbärlighet, åskådliggör detta behof på ett gripande sätt. Om vi lemna åsido hvad författarinnan omtalar under rubriken »sedliga förhållanden», såsom måhända utan motstycke här i landet, åskådliggöra andra kapitel, till exempel det om »äktenskapet», det om »bostäder och sofställen», sådana förhållanden vid nödens inträde i arbetarehemmet med den stora barnskaran, barnens lott att under föräldrarnes frånvaro »uppfostras på gatan» o. s. v. »som äro att räkna till de allmän-

nare följderna af hustrurnas fabriksarbete. Om dessa följder får läsaren oafbrutet det af fakta, som berättas, ej af några författarinnans utläggningar, framkallade intrycket, att den, sedan förtroende uppstått mellan arbeterskan och inspektrisen, till hemmet utsträckta inspektionen, som med vänskapsfulla råd och anvisningar skulle fullständiga den reglementariska med dess möjligen ibland vane-mässiga, stereotypa frågor och svar, stundom är den viktigaste och väsentligaste. Författarinnan får flere anledningar att visa, hur origtigt det påståendet är från de mot hela qvinnorörelsen fiendtliga männens sida, att »en qvinna aldrig har någon aktning för en person af hennes kön, utan blott respekterar den fysiska öfvermakten». Så berättar hon, att fabriksflickorna, medan de ej dölja sitt förakt för presternas löften om Guds hjälp, som fritager dem sjelfva från pligten att ens taga några få steg för att skaffa arbete åt den arbetslösa och hungrande, deremot »nästan alla hysa stor högaktning för de barmhertiga systrarna, aldrig smäda dem — såsom de göra med presterna — såsom hycklande och skenheliga», att de, för att ej stöta en vid sjukbädden verksam syster, öfvervakade sitt tal, beteende och klädsel. Författarinnans erfarenhet är denna, att, der männens bemödanden visat sig alldeles gagnlösa, arbeterskan varit mottaglig för inverkingar af personer af hennes eget kön. Särskildt anmärkningsvärdt är hvad hon har att förmäla om läkarvården för fabriks-qvinnorna. Hon hade en gång ledsagat en ung, i allo tadelfri fabriks-flicka till kassa-läkaren, och då den sjuka flickan, gråtande och skälfvande af harm kom ned från läkaren, som utan undersökning af hennes svindelanfall affärdat henne med en grundlös, kränkande beskyllning, och författarinnan berättade för henne och sedermera för de andra, att i Berlin funnos flera qvinliga läkare, blefvo alla synnerligen glada: »O, att vi hade så här (i Chemnitz), så skulle vi slippa att höra dessa gemenheter.» Författarinnan säger, att de sky läkarne och hellre vända sig till qvacksalfvare. Qvinliga läkare äro — säger hon — en »sedligt nödvändig» institution.

Om bland de länder, hvilkas föredöme här åberopas, i främsta rummet nämnes Frankrike, är anledningen den, att man knappast kan undgå att känna sig öfverraskad af den framgång saken *der* haft; man kunde med skäl befara, att det ej skulle aflöpa utan allvarsam strid att vinna det medgifvandet, att qvinnor kunna duga till och passa för en offentlig verksamhet, ja till och med att samhället behöfver den.

Den till ytterlighet orättfärdiga, om lagstiftarens råa förakt vittnande rättsolikheten mellan män och kvinnor, som efter revolutionen blef bofast i Frankrikes nya borgerliga rätt (*Code civil*) genom förste konsulns olyckliga inflytelse vid den slutliga kodifikationen af det utomordentliga lagreformverk, som revolutionstidens stora rättslärde hade utarbetat, vardt föremål för ett slags tro på ofelbarheten, på nödvändigheten af den degraderade position, som det allena lagstiftande könets lag, »Mannens lag», anvisat åt mödrar, hustrur, systrar, döttrar inom ett folk, som dock gjort 1789 till sin största äretitel. Den prägel, som civillagen inbränt i det allmänna föreställningssättet, persisterar ännu efter hundra år. Ännu för fem år sedan hade en Jules Claretie blott ett urval af gamla enfaldigheter att föra i fält mot en kvinlig juris d:r, M:lle Jeanne Chauvin, som beslutit att tillkämpa sig *utöfningen* af en rättighet, som man måste vidgå att hon egde, nemligen att uppträda som sakkörare inför rätta. Under sådana förhållanden vittnar kvinnors tillträde till fabriksinspektions-befattningar äfvensom till en annan inspektionsverksamhet, hvarom vidare här nedan, så mycket starkare om de motivs oemotståndliga kraft, som synas skola efter hand i alla länder kalla kvinnor att deltaga i inspektionen öfver fabriker, af det offentliga understödd barnavård samt fångvård.

Vid midten af september 1899 förhöll sig med kvinnors anställning vid fabriksinspektionen i Frankrike på följande sätt. De 11 inspektionskretsarne (*circonscriptions*) under hvar sin inspektionschef (*inspecteur divisionnaire du travail*) äro delade i flere eller färre sektioner. I första kretsen, delad i 15 sektioner, af hvilka 13 tillhörde Seinedepartementet, med 15 inspektörer, voro anställda 13 inspektriser (hvilkas 13 sektioner ej sammanfölla med de 13 inspektörssektionerna i Seine-departementet, det vill säga Paris med dess banlieue). Af öfriga kretsar voro i 2:dra, 3:dje och 4:de endast inspektörer anställda; 5:te kretsens 10:de sektion (kantonerna Lille, Roubaix, Tourcoing, Armentières) en inspektris, i öfriga sektioner blott inspektörer. Likaså i alla de återstående 6 kretsarna, med 41 sektioner, voro anställda 35 inspektörer och i Marseille, i Rouen, Elboeuf, Håvre, Dieppe, i Nantes och Saint-Nazaire, i Bordeaux, i Lyon 6 inspektriser (Le Bulletin de l'office du travail. VII. 1900).

Det förtjenar att nämnas, att nuvarande handelsministern i högre arbetsrådet (Conseil supérieur du travail) inkallat en

qvinna, m:lle Bonneviel på en af de 4 platser, som han eger att besätta.

Anställandet af arbetsinspektriser är en frukt af den börjande brytningen i det traditionella franska åskådningssätt, som i qvinnoförnedringsartiklarna i civil-lagboken och i den sju år yngre strafflagen haft sitt program eller rättare sin trosbekännelse, i detalj utvecklande den ingenstädes uttalade, men tydligt nog herskande grundsatsen: qvinnan är en varelse af så mycket lägre art än mannen, att hon ej kan med honom på långt när jämnställas i borgerliga rättigheter, ja i visst fall må saklöst nedskjutas, utan att den kraftåtgärden föranledes af nödvärn. Men det var ej med anledning af arbetsinspektionen, som vägens första stycke bröts, vägens till qvinnans offentliga verksamhet utanför skol- och *byråarbetet*. Det skedde då man grundlade inspektionen öfver den vård staten åtog sig om de fattiga och värnlösa barnen i den späda åldern, de missvårdade, »moraliskt öfvergifna», de misshandlade barnen — ett af tredje republikens vackraste, mest prisvärda verk, hvars utgångspunkt är lagen af 23 december 1874. Härifrån öppnade sig utsigt åt ett annat fält, der en hvar måste inse, att den pappers-administrativa verksamheten är blott det nödvändiga underlaget för en annan, som med fattigvården står i närmaste slägtskap. Det korta steget togs, och en qvinlig inspektion i *fängvårdens* tjänst växte upp, hvars välsignelsebringande verksamhet af ingen nekas. Den hade en framgång, som fått ett i sitt slag ensamstående intyg, nemligen dekretet af 24 februari 1901. Detta som åsyftar, dock under tillgripande af en faktiskt alldeles grundlös »organisations»-förevändning, att få bort qvinnorna från fängelse-inspektionen, kan ej på annat sätt förklaras, än att den stora framgången skrämde dem, som fruktade verkan af detta i deras ögon *dåliga*, emedan för mannens exklusiva välde farliga, exempel. Det är en slagen, retirerande här, som stannar, vänder om och försöker vapenlyckan än en gång. Nej, den liknelsen är oförtjent, ty återgångens män hafva dolskt förfarit, smugit sig förbi parlamentet och mera tyst än ärligen smugglat igenom ett dekret. Det är snarare en bekännelse, att det fans ej annan utväg att trygga en hotad makt. Detta tyckes oss stå att läsa mellan raderna i en afhandling, af H. Moniez uti *Revue politique et parlementaire* för februari detta år.

I Danmark stadgar den från och med detta års början gällande »Lov om Arbejde i Fabrikker og dermed ligestillede Virk-

somheder samt det offentliga Tilsyn dermed» af 11 april 1901, att ledningen af inspektionen (Tilsynet) uppdrages åt en direktör med biträde af en »social-ekonomiskt utbildad» sekreterare och en »teknisk» expeditionsfullmäktig, samt att under denna centralmyndighet för inspektionen tillsätts »det behöfliga antalet manliga eller qvinliga inspektörer»; att antalet bestämmes genom de årliga finanslagarna; och att, till dess att sådan bestämmelse blifvit träffad, inrikesministern eger att anställa intill 20 inspektörer. — I finanslagen för finansåret 1 april 1902—31 mars 1903 är antalet inspektörer ännu ej bestämdt. Kostnaden för inspektionen är der uppförd med 83,730 kronor, deraf 16,300 för det i lagen föreskrifna »Arbetsraadet». För det genom olycksfallsförsäkringslagen af 7 januari 1898 inrättade »Arbejderforsikringsraadet» är å den nu gällande finanslagen uppförd en summa af 27,300 kronor.

Från och med detta års början är en qvinlig inspektör, fröken Annette Vedel, anställd, »den första arbetsinspektrisen i Skandinavien» (enligt meddelande af fru Anna Hierta-Retzius).

I England äro enligt Whitakers Almanack för 1892 (se inrikes ministeriets Factory departement) anställda 1 första inspektris (Principal lady inspector) och 7 inspektriser (Lady inspectors).

Enligt meddelande af fru Anna Hierta-Retzius funnos:

1897 i Förenta staterna 20 qvinnor anställda som Factory inspectors,

1895 i Kanada 3,

finnas sedan 1899 inspektriser i Holland,

hafva af tyska rikets stater Sachsen-Weimar 1897, Hessen och Bayern 1898, Altenburg och Reuss samt Preussen anställt qvinliga inspektörer,

och hafva i Berlin och München qvinnoföreningar inrättat kurser för utbildande af fabriksinspektriser.

Slutligen bör jag nämna en mycket betydelsefull meningyttring för anställande af inspektriser i vårt land, nemligen att *Svenska qvinnornas nationalförbund*, som utgör en union af 15 qvinnoföreningar med hvar sina speciella ändamål, uttalat sig för önskvärdheten af att inspektriser blifva af staten anställda.

På grund af det anförda får jag hemställa,

att Riksdagen måtte hos Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t ville låta genom dertill förordnade personer, såväl qvinnor som män, undersöka, vid hvilka industriella företag qvinlig inspektion är behöflig, huru denna bör anordnas för att motsvara sitt ändamål, hvilka kompetensvilkor sökande till inspektrisbefattning bör uppfylla, samt att Kongl. Maj:t derefter till Riksdagen aflåter den framställning, som undersökningen kan föranleda.

Stockholm den 15 april 1902.

A. *Hedin.*